

УДК 811.111'42:321

ТАКТИКИ СУПРОТИВУ ВЛАДІ В АНГЛОМОВНОМУ ДИТЯЧОМУ АВТОРИТАРНОМУ ДИСКУРСІ

А.В. Пахаренко (Харків)

Стаття присвячена дослідженню супротиву владі адресанта в авторитарному англomовному дитячому дискурсі. Авторитарність як риса характеру дитини знаходить відображення у її вербальній та невербальній поведінці. У статті розглядаються ситуації комунікативної взаємодії, де обидва учасники діалогу – діти. Адресатом спілкування є дитина, яка за допомогою вербальних та невербальних компонентів комунікації чинить супротив проявам владних настанов дитиною-адресантом. Маніфестація дитиною-адресатом незгоди є типом для ситуацій, коли нею намагаються керувати, контролювати її дії/бажання, нав'язувати власні інтереси. Відповідь адресата у вигляді супротиву авторитарним діям адресанта є закономірною, адже поняття «чистої влади» не існує. Це веде до виникнення бінарної опозиції «влада – супротив». Метою адресата у такому випадку є намір не дозволити адресанту заявити та утвердити себе у ролі авторитарного мовця, а також уникнути необхідності коритись його волі та бажанням. Супротив дитини-адресата реалізується за допомогою низки комунікативних тактик, спрямованих на захист своїх інтересів і цінностей. У статті окреслено поняття супротиву як лінгвістичного явища, яке виникає у разі невизнання авторитарного впливу адресанта; виявлено особливості реалізації комунікативних тактик супротиву дитини-адресата; створено типологію видів супротиву відповідно до ступеня його ефективності та прояву у процесі комунікації.

Ключові слова: авторитарність, адресант, адресат, влада, дитячий дискурс, супротив, тактика.

Пахаренко А.В. Тактики противостояния власти в англоязычном детском авторитарном дискурсе.

Статья посвящена исследованию противостояния власти адресанта в авторитарном англоязычном детском дискурсе. Авторитарность как черта характера ребенка находит отражение в вербальном и невербальном поведении. В статье рассматриваются ситуации коммуникативного взаимодействия, в которых оба участника диалога – дети. Адресатом общения является ребенок, который при помощи вербальных и невербальных компонентов коммуникации оказывает сопротивление проявлениям властных намерений ребенком-адресантом. Манifestация ребенком-адресатом несогласия типична для ситуаций, когда им пытаются управлять, контролировать его действия/желания, навязывать собственные интересы. Ответ адресата в виде противостояния авторитарным действиям адресанта закономерен, поскольку не существует понятия «чистой власти». Это ведет к возникновению бинарной оппозиции «власть – противостояние». Целью адресата в таком случае является намерение не позволить адресанту заявить и утвердить себя в роли авторитарного говорящего, а также избежать необходимости подчиняться его воле и желаниям. Противостояние ребенка-адресата реализуется при помощи ряда коммуникативных тактик, направленных на защиту своих интересов и ценностей. В статье дается определение противостояния как лингвистического явления, которое возникает в случае непризнания авторитарного влияния; выявляются особенности реализации тактик сопротивления ребенка-адресата; представлена типология видов противостояния согласно степени его эффективности и проявления в процессе коммуникации.

Ключевые слова: авторитарность, адресант, адресат, власть, детский дискурс, сопротивление, тактика.

Pakharenko A.V. Tactics of Opposition to Authority in the English Children's Authoritarian Discourse.

The article investigates the ways of opposition to the addresser's authority in the English children's authoritarian discourse. As a children's trait of character, authoritarianism finds its reflection in their verbal and nonverbal behaviour. The situations where both participants in the dialogue are children are investigated in the article. The child-addressee resists the power exercised by the child-addresser. The addressee's disagreement manifestation is

characteristic of situations where a child is bossed around, his acts/wishes are controlled, alien interests are imposed upon him. The addressee's reply is completely legal as the notion of 'pure power' does not exist, which brings about the binary opposition of 'power – resistance'. The addressee's intention is preventing the addresser from asserting himself as an authoritarian speaker and avoiding the necessity to submit to his will and wishes. The child-addressee's resistance is exercised through a range of communicative tactics meant to protect own interests and values. In the article resistance is defined as a linguistic phenomenon arising from denying the effectiveness of the addresser's authoritarian influence; the peculiarities of the addressee's resistance tactics have been researched; typology of resistance based on its effectiveness and its explication in the process of communication has been outlined.

Key words: authority, addresser, addressee, power, children's discourse, resistance, tactic.

1. Вступ

Комунікація є невід'ємною частиною людського життя та атрибутом різноманітних сфер людської діяльності, у які людина є залученою. Саме тому багато уваги приділяється дослідженню особливостей та складнощів комунікативної взаємодії у різних сферах спілкування, поміж яких знаходиться сфера владних відносин мовців [1; 3; 10;]. Актуальність дослідження зумовлюється інтересом до віддзеркалення авторитарної особистості у дискурсі [2; 4;], а також необхідністю ґрунтовних робіт, які б висвітлювали явище дитячої авторитарності як основи авторитарності у дорослому віці. Мета роботи полягає у розкритті специфіки мовної об'єктивації супротиву владі у дитячому авторитарному дискурсі. Об'єктом статті є тактики, застосовані дитиною-адресатом у комунікативній взаємодії задля чинення супротиву домінантному мовцю, а предметом – визначення особливостей реалізації тактик супротиву за допомогою вербальних та невербальних засобів комунікації.

2. Виклад основного матеріалу дослідження

Принципово важливим вважаємо окреслення поняття «влада», що на сьогодні не має уніфікованого трактування. У найкращому випадку владу визначають як «суперництво, а у найгіршому – як примус та домінування» [12, с. 1]. С. Люкс вивчає владу у межах парадигми «влади над», згідно принципів якої її розглядають як таку, що націлена на підкорення адресата. Окрім того, в інтенції адресанта входить завадити адресату усвідомити та визнати свої інтереси [13]. Наряду з цим релевантним здається розуміння М. Карлбергом «влади як спроможності» [12], що не обмежує її розуміння лише як домінування, спрямованого на підкорення. Поєднуючи в собі такі протилежні виміри стосунків, як конфронтаційні та ко-

операційні, воно надає можливість більш уніфіковано розуміти, у чому полягає сутність влади у різних типах відносин представників суспільства.

Класичним стало цитування розуміння влади М. Фуко, згідно якого влада завжди проявляється поруч із супротивом [11, с. 95], оскільки «жоден агент у дискурсі не може бути наділеним абсолютною владою по відношенню до свого співрозмовника, і жоден з учасників не залишається при владі протягом усього перебігу дискурсивної взаємодії» [14, с. 285]. Ст. Вінтаген зауважує, однак, що слід чітко розмежовувати поняття «влади» та «супротиву». Влада завжди стосується відносин по вектору підкорення/керування, тобто ієрархії, встановленої із застосуванням сили чи добровільної згоди. Супротив – різновид дій, які «розчиняють, підривають, ставлять під сумнів або кидають виклик такій субординації» [19]. Співрозмовники постійно «випробовують» один одного, намагаючись перейняти комунікативну владу над іншим/ми, що, у випадку успішності такого акту, призводить до зсуву комунікативної влади між інтерактантами.

Таке стереотипізоване розуміння супротиву як спроби побороти небажану субординацію в особистих стосунках, зокрема у спілкуванні, дозволяє припустити, що цей механізм реалізації супротиву владі адресанта реалізується і в дитячому дискурсі. Спілкування дитини головним чином відбувається з мовцями, які належать до ядерної зони її дискурсивного оточення [8, с. 127–128], тобто дитина має постійних комунікативних партнерів. Це – члени родини та найближчі родичі/друзі. Доволі частим також є спілкування дитини з відносно постійними комунікативними партнерами – далекими родичами та знайомими, які, за класифікацією дискурсивного оточення мовця Л.В. Солощук, є представниками маргінальної дискурсивної зони і можуть, завдяки соціальним обставинам, пере-

суватися як у ядерну зону, так і периферійну [8, с. 127–129]. Саме комунікативна взаємодія дітей у межах цих двох зон дозволяє їм відносно вільно, на відміну від спілкування із дорослими, розкривати свою особистість, у тому числі усіма доступними засобами чинити супротив проявам авторитарності дитини-адресанта, коли вони мають місце.

Зосередження уваги на аналізі різноманітних ситуацій, які демонструють маніфестацію влади однієї дитини над іншою, надає можливість детально зупинитись на механізмі супротиву їй [17], тобто простежити, яким чином віддзеркалюється у дискурсі незгода адресата коритись домінантному/авторитарному адресанту та діяти згідно його бажань і преференцій.

За Дж. Скотом супротив розуміють як «будь-який акт представника більш нижчого соціального класу, який має за мету або пом'якшити або заперечити висловлене представником вищого класу, чи навіть висловити свої претензії чи вимоги йому візаві» [13, с. 36]. У широкому сенсі супротив дитини-адресата розуміємо як акт, здійснений у відповідь на акт реалізації влади дитиною-адресантом задля її пом'якшення чи скинення, а також який містить хоча б незначний шанс успіху, що владу буде підірвано [17]. Важливим для розуміння супротиву у дитячому дискурсі є також намір [15, с. 361; 13], який є мотивом та стимулом чинення протистояння домінуючому суб'єкту.

У типології супротиву, створеній Ст. Вінтагеном, релевантним для нашого дослідження є поняття дискурсивного супротиву (супротиву, вираженому у дискурсі / *discursive resistance*) [19], який полягає у спробах адресата переконати адресанта шляхом впевненої поведінки (представлення вагомих аргументів, пошук важливих фактів, контр-аргументів, невербальної комунікації).

Спираючись на зазначені наукові здобутки у вивченні супротиву, окреслимо власне трактування цього поняття, що є релевантним у царині дитячої комунікації. Під супротивом розуміємо набір комунікативних тактик дитини-адресата, які за допомогою вербальних (граматичних, стилістичних, фонетичних), а також невербальних засобів, виражають її незгоду коритись волі авторитарної дитини, діяти згідно її переконань, а також допомагають відстояти свої власні уподобання та преференції.

Супротив діям авторитарного мовця, вираженим у його дискурсі, має місце, за П.Г. Крюковою [4, с. 155], у разі незадоволення іллокутивних намірів адресанта, тобто неефективності його авторитарного впливу. У ситуаціях «дитина-дитина» неефективний мовленнєвий вплив може спричинятись: 1) неприйняттям дитиною-адресатом цілей адресанта як своїх власних; 2) небажанням адресата слухати та коритись; 3) дитячою примхою або упертістю; 4) нерозумінням, недостатнім осмисленням дитиною-адресатом ситуації, відсутністю достатнього об'єму знань про навколишній світ та правила існування в ньому; 5) залученням дитини у грі, відповідно до правил та ролі персонажів/учасників якої дитина вчиняє; 6) образою, бажанням помсти.

Доречно зазначити, що не завжди авторитарні дії домінантної дитини провокують зустрічний супротив. Зустрічаються випадки, коли дитина-адресат не чинить жодного супротиву, тому характерною є відсутність вербальної реакції протистояння. Наявною є невербальна реакція, що виражає згоду/підкорення авторитарному мовцю. 11-річний Марк привів брата Ріккі до секретного місця аби навчити його палити:

(1) *Mark stopped and pointed to a log near the rope. 'Sit here,' he instructed, and Ricky obediently backed onto the log* [2, p. 2].

Визнаючи авторитет старшого брата, Ріккі не чинить жодного супротиву його авторитарним діям, ані на вербальному, ані невербальному рівнях. Єдиною є реакція, реалізована проксемічним компонентом *obediently backed onto the log*, яка демонструє повне підкорення дитині-адресанту.

У інших випадках згідно з тим, яким чином і наскільки ефективно виражається супротив дитиною-адресатом, пропонуємо таку градацію ступенів дитячого супротиву, вираженому у її мовленні:

1. Неуспішний супротив, для якого типовими є наявність аргументації, яка не має вагомого впливу та не призводить до перлокутивного ефекту – реакції адресанта взагалі. 8-річний Спенкі чинить суд над зрадником Алфалфою через його дружбу з дівчинкою:

(2) *'Hmmm. Would you like to make a statement?' 'Just that,' says Alfalfa helplessly, 'I never knew liking a girl could lead to all this. I let my pals*

down, I let the club down...and I let my best friend down.' Spanky says nothing. Then in an indifferent tone, *'Alfalpa Switzer, I hereby sentence you...to execution...at dawn!'* Alfalfa gasps in disbelief [7, 00.30.00.–00.30.14].

Недостатня значущість аргументації адресата, виражена однорідними повторами *I let...down* у порівнянні зі скоєними ним злочинами проти Клубу ненависників жінок не справляють жодного впливу на Спенкі, тобто рівень супротиву адресата є недостатнім.

2. Достатній супротив, коли наявною є вербальна/невербальна реакція, яка приводить до зрівняння комунікативного статусу обох комунікантів (no-win situation). Дві суперниці Енні і Хейлі грають у покер, намагаючись показати свою майстерність у грі:

(3) *'Tell you what I'm gonna do, I'll make you a little deal. Loser jumps into the lake after the game.'* *'Excellent,'* says Annie. *'Butt naked.'* *'Even more excellent. Start unzipping, Parker'* [00.13.38–00.14.05].

Супротив Енні у вигляді вигуку-схвалення *Excellent!* не є тією реакцією, яку б очікувала Хейлі на свою ризикову пропозицію, що може нанести загрозу лицю адресата у разі програшу. Її повторна репліка-погроза зустрічає ще більше схвалення зі сторони адресата *Even more excellent!* Таким чином репліки Енні зрівнюють її у статусі з домінантним адресантом.

3. Експансивний супротив, коли вербальне/невербальне протистояння зі сторони адресата призводить до зсуву комунікативної влади на його бік. Тобто дитина-адресат набуває статусу ситуативно домінантного мовця завдяки встановленню комунікативної переваги над адресантом. 9-річна Бізус не дозволяє 4-річній Рамоні приєднатись до гри в шашки:

(4) *'Ramona, you stop bothering us,'* Beezus said in her severest voice. Ramona scowled...*She pedaled as fast as she could toward the coffee table. Crash! ... 'There!'* said Ramona and *pedaled away* [1, p. 71–72].

Заборона сестри приєднатись до гри знаходить супротив у вербальній та невербальній поведінці дівчинки. Проксемічний компонент *pedaling toward the table* та його перекидання експліцитно

виражають супротив словам Бізус. Дискурсивний маркер *There* свідчить про утвердження Рамоною свого нового домінантного становища після знищення поля для гри старшої сестри та її друга.

Найбільш частотними тактиками, які реалізують у мовленні дитини-адресата супротив авторитарній дитині-адресанту, є такі:

1. Тактика ігнорування здорового глузду:

а) несвідоме ігнорування – дитина не є достатньо обізнаною із певними нормами поведінки або ще не має достатньої компетенції:

(5) *'Dude, go wash your face,'* Holden says. *Charlie leans forward as if he's going to wipe his face on Holden's shirt. 'Hey,'* Holden *puts his hand on Charlie's head and pushes him back*

[4, p. 138].

3-річний Чарлі увесь замазаний шоколадом. Його старший брат Хольден наказує йому йти вимитись. Відсутність достатньої кількості життєвого досвіду провокує неправильне трактування хлопчиком слів його брата. Замість підкорення настанові йти вимитись, проксемічний компонент зміни положення тіла *leaning forward* із наміром використати одяг брата як рушник заміщує вербальну реакцію на репліку-директив і автономно функціонує у якості репліки-реакції. Неусвідомлення дитиною правил поведінки сприймається як супротив і визиває обурення, виражене вигуком *Hey* та проксемічним компонентом зміни дистанції між комунікантами *pushing back*.

б) свідоме ігнорування/валяння дурника (*playing stupid*) – дитина розуміє, що до неї хочуть донести або змусити виконати, однак не збирається цього робити. Такий вид супротиву може бути свідомим або відбуватись на рефлексивному рівні [15, с. 138] як психо-фізіологічна реакція на владу:

(6) *That fool Rainer asks, 'Oliver? Do you want more rolls?' I'm so sick of him that I say, 'So, Rainer, what's your last name anyway? Is it Shine? Because if your name is 'Rainer Shine' you could be a great mailman or even maybe a meteorologist!'* He looks mad [4, p. 15].

12-річна Карлі ігнорує напад Рейнера, що мститься над нею через раніше нанесену йому образу, бо він працює у кафе офіціантом. Свідоме ігнорування насмішки Карлі Олівер виражається у зміні теми, що позначено маркером зміни теми

розмови *so*. Секвенція із запитань із подальшою відповіддю на них зі сторони адресата сприймається як висміювання, яке ображає Рейнера. Модальне дієслово *could* у поєднанні з модальним словом *maybe* та маркером посилення істинності висловлення *even* допомагають Карлі ухилитись від вербальної атаки та змінити тему розмови.

в) ігнорування переконливих аргументів через занурення у рольову гру, приміряння ролі персонажа чи героя твору/фільму:

(7) *“Ramona Geraldine Quimby!” said Beezus angrily. “You’re just awful, that’s what you are! Just plain awful. Spoiling your own sister’s birthday cake!” “You told me to pretend I was Gretel,” protested Ramona. “And Gretel pushed the witch into the oven.” Beezus looked at the cake and burst into tears [1, p. 159].*

9-річна Бізус виміщає злість на 4-річну сестру Рамону, яка засунула свою ляльку у форму з тістом для торта Бізус у піч. Протистояння молодшої сестри обвинуваченням старшої не має під собою раціональної основи і звучить як виправдання. У той же час вектор відповідальності переводиться Рамоною на сестру за допомогою особового займенника *you* та підкріплюється за допомогою логічно обґрунтованого контраргументу, вираженого простим розповідним реченням. Відсутність вербальної реакції зі сторони адресанта заміщується невербальною реакцією у вигляді сліз, що свідчить про успішність супротиву.

2. Тактика опозиціювання/заперечення того, що міститься у висловленні. Метою у цьому разі є вираження незгоди, доведення неправильності того, що висловлено раніше:

(8) *‘Spanky said you couldn’t talk to her.’ ‘What? I can talk to Darla anytime I want!’ indignantly he throws the cap upon the ground. ‘Spanky’s not the boss of me!’ Pointing his finger to his chest Alfalfa turns round to see Spanky right behind him. ‘Hiya, pal!’ says Spanky waving his hand at Alfalfa whose face is rye and miserable ‘Oh, no!’ [7, 00.43.15.–00.43.37].*

Два хлопчики з Клубу ненависників жінок кажуть 7-річному Алфалфі, що він більше не може бачитись із подругою Дарлою, бо таке рішення прийняв президент клубу 8-річний Спенкі. Обмеження особистісних прав Алфалфи провокує бурх-

ливу реакцію на вербальному та невербальному рівнях на репліку-стимул, яка є цитуванням слів іншого комуніканта. Модальне дієслово *couldn’t* виражає заборону дії, що призводить до невербальної реакції кінесичного характеру – жбурляння шапки на землю. Однак, поява більш авторитарного мовця, який має статус президента клубу, зводить ефективність супротиву, який виражено вигуком *Oh, no!*, нанівець.

3. Тактика наведення логічних аргументів:

(9) *‘Let’s get out of here,’ Ricky said. ‘We can’t. If he kills himself and we saw it or knew about it, then we could get in all kinds of trouble’*

[3, p. 8].

Брати 9-річний Марк і 7-річний Ріккі стали свідками того, як чоловік збирається скоїти самогубство у машині. Ріккі боїться і спонукає брата втікати. Логічність аргументації виражається дискурсивними маркерами заборони *can’t*; прогнозуванням потенціально можливих результатів у разі не/скоєння небажаних для комунікантів дій, що є вираженим у складному реченні з причинно-наслідковим зв’язком, за допомогою сполучників *if...then*, модальним дієсловом *could*. Узагальнюючий займенник *all* посилює вагомість та переконливість слів Марка.

4. Тактика самозахисту шляхом докорів, обвинувачень, нападу на авторитарного адресанта:

(10) *‘Did you know, Jace,’ said Hugo casually, ‘it’s a scientific fact that homosexuals can’t throw straight?’ ... Nigel was close to tears. He snapped ‘You’re always turning people against me!’ Red and furious. ‘I hate you, bloody bastard’*

[5, p. 38].

Х’юго знущається зі свого молодшого брата Найджела, бо він жахливо грає в дартс. Супротив знущанням реалізується Найджелом у обвинуваченні за допомогою простого речення із негативним забарвленням, яке є вираженим у теперішньому тривалому часі, що є типовим при вираженні образи чи обурення. Звертання-інвектив *bloody bastard*, дискурсивний маркер часу *always* та невербальні компоненти *close to tears, red and furious* підтверджують інформацію про високий ступінь емоційного «ураження» хлопця та бажання протистояти братові.

5. Тактика нанесення образи, спричинення

болю. У тактиці супротиву владі образа може виступати реакцією дитини-адресата на агресію чи негативне ставлення по відношенню до себе, як бажання понизити ступінь ситуативної влади адресанта за рахунок мовленнєвої «атаки» у відповідь: (10) *'So what part of India are you from?' 'I was born here, actually' he said in a friendly way. 'My parents are Sri Lankan, from Fiji.' .... 'Same diff,' said Amber, and she and Chelsea giggled ... 'Ignorant bitches,' he muttered under his breath. 'Excuse me?' Amber's eyes widened. 'What did you call us?' Chelsea turned toward him, 'That is sooo offensive. Oh my God. Geez, some people can't take a joke,' she pouted* [6, p. 19].

Челсі та Ембер, 15-річні учениці школи, що є членами Кабінету школи – найбільш популярних учнів, цікавляться, звідки родом Харшан. Зневажливе ставлення до хлопця через прояв байдужості до його походження провокують реакцію супротиву, виражену пейоративним висловленням *Ignorant bitches*. Акт супротиву є успішним, оскільки супроводжується дискурсивними маркерами вираження невіри та виправдовування шляхом перепитування, вигуків обурення *Geez, Oh my god* та імпліцитного обвинувачення *Some people can't take a joke*.

6. Тактика погрози має за ціль залякати реципієнта та змусити його повірити у втілення в життя майбутньої дії, що призведе до несприятливих для нього наслідків, а також змусити виконати бажані для себе дії [5]. У ситуації протистояння владі адресанта ця тактика може застосовуватись задля збереження власного іміджу та гідності:

(12) *'My father bought the oil refinery.'* *'That explains why you're so refined,' says Darla flirtfully. 'Yeah, and so oily,' says Alfalfa ironically. 'Watch it, bud,' Waldo turns to Alfalfa and shoots an evil look at him. Alfalfa just watches him back* [7, 00.17.00.–00.17.30.].

Уальдо – син багатих батьків, що тільки переїхали до міста. З вуст Алфалфи виривається уїдливиий коментар стосовно його файних манер. Супротив Уальдо виражається погрозою, яка містить директивний елемент *watch it*. Фамільярне скорочення *bud* у поєднанні з проксемічним *shoots an evil look* та кінесичним *turns to Alfalfa* невербаль-

ними компонентами допомагають адресату зупинити «напад».

7. Тактика глузування, сарказму щодо змісту висловлення має за мету нанесення емоційного болю співрозмовнику через «негативну оцінку його особистості у цілому, окремих характеристик або поведінки» [7, с. 44; 2, с. 133;]. Адресат може вдаватись до цієї тактики задля чинення супротиву авторитарному мовцю. Енні та Хейлі – 11-річні сестри-близнючки, що вперше побачили одна одну під час спарингу з фехтування. Енні намагається дати відсіч Хейлі за допомогою саркастичних коментарів у її сторону:

(13) *'Between you and me?! A resemblance? Let me see,' Hallie turns sideways, looking at Annie from different angles. 'Well, your eyes are much closer than mine. Your ears stick out,' Annie gasps, 'your teeth are crooked and that nose...well, don't worry, those things can be fixed... Hold on, I'm not quite finished. You want to know the real difference between us?' Now Annie steps in the word battle 'I have class and you don't? Or I know how to fence and you don't? Take your pick'* [8, 00.11.57.–00.11.58].

Реалізація тактики відбувається за допомогою залучення питальних складносурядних речень, які містять саркастичне порівняння, виражене сполучником *and* та опозицією особистих займенників *I...you*. Імперативна конструкція *take your pick* демонструє намір адресата не лише вербально протистояти адресанту, але й довести це на практиці.

3. Висновки

Формат спілкування «дитина-дитина» характеризується високим рівнем розкутості та свободи вираження завдяки особистісним (віковим) характеристикам комунікантів. Неспівпадіння інтенцій дітей-комунікантів, бажання однієї дитини проявляти верховенство над іншою та керувати нею, недостатнє розуміння ситуації або дитяча примха призводять до чинення супротиву владі, який виражається дитиною-адресатом за допомогою вербальних і невербальних компонентів комунікації. Уміння адресата ефективно давати відсіч владі авторитарного мовця за допомогою влучного поєднання комунікативних компонентів вербального

та невербального рівнів є результатом довгого і складного шляху, який дитина проходить у процесі формування своєї дискурсивної компетенції. Опанування цієї навички може слугувати у майбутньому плацдармом для появи у дитини у дорослому віці рис авторитарного стилю спілкування та подальшому її становленні як авторитарної особистості завдяки закріпленню знанням про правила «гри» на площині з владним мовцем.

Супротив дитини авторитарному комунікативному партнеру може призводити до послаблення його авторитарності, якщо він не прийме необхідних запобіжних мір на вербальному та невербальному рівнях спілкування проти небажання адресата коритись. Виходячи зі ступеню ефективності супротиву та перлокутивного ефекту, якого досягає дитина-адресат, виокремлюємо неуспішний (наявність неефективної аргументації), достатній (зрівняння комунікативного статусу комунікантів) та експансивний (зміна комунікативного статусу мовців) види супротиву. Адресат, однак, не завжди експлікує протистояння нав'язливій волі свого співрозмовника. Він може не давати жодної вербальної реакції взагалі, натомість демонструючи підкорення на невербальному рівні. Вираження супротиву відбувається за допомогою вдавання дитиною до комунікативних тактик, серед яких найчастотнішими є тактики ігнорування здорового глузду; опозиціювання змісту висловлення; наведення логічних аргументів; самозахисту шляхом докорів та обвинувачень; нанесення образи; тактики погрози та глузування над адресантом. Для вербального рівня супротиву авторитарності найбільш типовими є фамільярні звернення та звернення-інвективи, однорідні синтаксичні та лексичні повтори, оперування особистими займенниками *you* та *I*, емоційно забарвленою лексикою. Невербальний рівень супротиву у більшості представлений проксемічними компонентами зміни дистанції між комунікантами та кінесичними компонентами жестового характеру, які характеризують експресивність поведінки адресата. Подальші перспективи дослідження вбачаємо в експлікації механізмів утримання авторитарним адресантом своєї домінуючої позиції, зважаючи на супротив зі сторони адресата, що може призвести до зсуву комунікативної влади між комунікантами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дейк Т.А. ван. Дискурс и власть: Репрезентация доминирования в языке и коммуникации / Т.А. ван Дейк ; [пер. с англ.]. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 344 с.
2. Ковалевська Я.Л. Медіа-простір сатирико-саркастичного дискурсу (на прикладі американських он-лайн видань) / Я.Л. Ковалевська // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2016. – Вип. 84. – С. 130–135.
3. Копылова Н.В. Стратегии власти и подчинения в английском разговорном дискурсе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Копылова Наталья Владимировна. – Иркутск, 2008. – 203 с.
4. Крючкова П.Г. Авторитарный дискурс (на матеріалі сучасної англійської мови) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Крючкова Поліна Георгіївна. – К., 2003. – 193 с.
5. Можейко О.О. Засоби вираження мовленнєвого акту погрози в англomовному діалогічному дискурсі / О.О. Можейко // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2011. – № 972. – С. 69–73.
6. Пушкин А.А. Прагматические характеристики авторитарной языковой личности : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / А.А. Пушкин. – Чебоксары : Чуваш. гос. ун-т им. И.Н. Ульянова, 1992. – 16 с.
7. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великобританії та США : [монографія] / В.О. Самохіна. – Х. : Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна, 2012. – 360 с.
8. Солощук Л.В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі : монографія / Л.В. Солощук. – Харків : Константа, 2006. – 300 с.
9. Хорошилова В.М. Стратегія завдання образи у німецькомовному діалогічному інтернет-дискурсі : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Хорошилова Вероніка Миколаївна. – Харків, 2017. – 275 с.
10. Fairclough N. Language and Power / N. Fairclough. – New York : Routledge, Taylor&Francis Group, 2013. – 227 p.
11. Foucault M. The History of Sexuality: An Introduction (R. Hurley, Trans.) / M. Foucault. – London : Penguin Books, 1990. – 176 p.
12. Karlberg M. The Power of Discourse and the Discourse of Power: Pursuing Peace through Discourse Intervention / M. Karlberg // International Journal of Peace Studies, 2005. – Vol. 10, № 1. – P. 1–25.
13. Lukes S. Power: A Radical View / S. Lukes. – London : Palgrave, 2005. – 192 p.
14. Negm M.S. Resisting Power in Discourse / M.S. Negm // Procedia : Social and Behavioral Sciences, 2015. – № 192. –

P. 284–289. 15. Routledge P. The imagineering of resistance: Pollok free state and the practice of postmodern politics / P. Routledge // *Transactions of the Institute of British Geographers*. – 2007. – 22(3). – P. 359–376. 16. Scott J.C. *The Weapons of the Weak* / J.C. Scott. – Yale University Press, 1987. – 392 p. 17. Sharpe E. *Against Limits: A Post-structural Theorizing of Resistance in Leisure* / E. Sharpe // *The Palgrave Handbook of Leisure Theory* // London: Palgrave Macmillan, 2017. – P. 911–926. 18. Shor I. *Empowering Education: Critical Teaching for Social Change* / I. Shor. – Chicago : The University of Chicago Press, 1992. – 294 p. 19. Vinthagen St. *Understanding ‘Resistance’: Exploring definitions, perspectives, forms and implications* [Електронний ресурс] / St. Vinthagen, 2007. – Режим доступу : <https://www.resistancestudies.org/files/VinthagenResistance.pdf> 20. Vinthagen St. *Resistance Studies* / St. Vinthagen, M. Lilja // ESA Conference, Glasgow, 2007.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Cleary B. Ramona and Beezus / B. Cleary. – Harper Collins, 2013. – 176 p. 2. Grisham J. *The Client* / J. Grisham. – New York : Island Books, Dell Publishing, 1993. – 566 p. 3. Hunt L.M. *One of the Murphys* / L.M. Hunt. – Puffin Books, 2013. – 256 p. 4. Knowles J. *See you at Harry’s* / J. Knowles. – Candlewick, 2013. – 320 p. 5. Mitchell D. *Black Swan Green* / D. Mitchell. – Random Trade Paperbacks, 2007. – 304 p. 6. Pung A. *Laurinda* / A. Pung. – Black Inc., 2014. – 352 p. 7. *The Little Rascals* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.springfieldspringfield.co.uk/movie_script.php?movie=little-rascals-the 8. *The Parents’ Trap* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.springfieldspringfield.co.uk/movie_script.php?movie=the-parent-trap

REFERENCES

Dejk, T.A. van. (2013). *Diskurs i vlast’: Representatsija dominirovaniya v jazyke i komunikacii [Discourse and Power: Representation of domination in language]*. Moskva: LIBROKOM Publ.
 Fairclough, N. (2013). *Language and Power*. New York: Routledge, Taylor&Francis Group.
 Karlberg, M. (2005). The Power of Discourse and the Discourse of Power: Pursuing Peace through Discourse Intervention. *International Journal of Peace Studies*, 10(1), 1–25
 Khoroshylova, V.M. (2017). *Stratehiya zavdanniy obrazu u nimetskomovnomu dialohichnomu internet-dyskursi. Dys. kand. filol. nauk [The Strategy of Offence in*

German Dialogical Internet-Based Discourse. Cand. philol. sci. diss.]. Kharkiv. 275 p. (in Ukrainian)
 Kopylova, N.V. (2008). *Strategii vlasti i podchinenija v anglijskom razgovornom diskurse. Diss. kand. filol. nauk [Power and submission strategies in English conversational discourse. Cand. philol. sci. diss.]*. Irkutsk. 203 p. (In Russian)
 Kovalevska, I.L. (2016). *Mediaprostir satyryko-sarkastychnogo dyskursu (na materialy amerykanskikh on-layn vydan) [Media Space of Satirical and Sarcastic Discourse (On the Example of American On-line Editions)]*. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im. V.N. Karazina. – V.N. Karazin Kharkiv. National Univ. Messenger*, 84, 130–135 (in Ukrainian)
 Kryuchkova, P.H. (2003). *Avtorytarnuy dyskurs (na materialy suchasnoyi anhliyskoyi movy). Dys. kand. filol. nauk [Authoritarian Discourse (On the Material of Modern English). Cand. philol. sci. diss.]*. Kyiv. 193 p. (In Ukrainian).
 Lukes, S. (2005). *Power: A Radical View*. London: Palgrave.
 Mozheyko, O.O. (2011). *Zasoby vyrazhennya movlennyevoho aktu pohrozy v anhlo-movnomu dialohichnomu dyskursi [Means of the Threatening Speech Act Expression in the English Dialogical Discourse]*. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im. V.N. Karazina. – V.N. Karazin Kharkiv. National Univ. Messenger*, 972, 69–73 (in Ukrainian)
 Negm, M.S. (2015). *Resisting Power in Discourse. Procedia: Social and Behavioral Sciences*, 192, 284–289.
 Pushkin, A.A. (1992). *Pragmalingvisticheskiye kharakteristiki avtoritarnoy yazykovoy lichnosti: Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Pragmalinguistic characteristics of the authoritarian personality. Cand. diss. synopsis]*. Cheboksary (in Russian)
 Routledge, P. (1997). The imagineering of resistance: Pollok free state and the practice of postmodern politics. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 22(3), 359–376.
 Samokhina, V.O. (2012). *Zhart u suchasnomu komunikatyvnomu prostori Velykobrytaniyi ta SShA [Joke in the Modern Communicative Space of Great Britain and the USA]*. Kharkiv: KhNU im. V.N. Karazina Publ.
 Scott, J.C. (1987). *The Weapons of the Weak*. New Haven: Yale University Press.
 Sharpe, E. (2017). *Against Limits: A Post-structural Theorizing of Resistance in Leisure*. In K. Spracklen et al. (eds.). *The Palgrave Handbook of Leisure Theory*. London: Palgrave Macmillan, pp. 911–926.

- Shor, I. (1992). *Empowering Education: Critical Teaching for Social Change*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Soloshchuk, L.V. (2006). *Verbalni i neverbalni komponenty komunikatsii v anhlovnomu dyskursi [Verbal and Nonverbal Components of Communication in English Language Discourse]*. Kharkiv: Konstanta Publ.
- Vinthagen, St. (2007). *Understanding 'Resistance': Exploring definitions, perspectives, forms and implications*. Available at: <http://www.resistancestudies.org/files/VinthagenResistance.pdf>
- Vinthagen, St., and Lilja, M. (2007). The State of Resistance Studies. *ESA Conference*. Glasgow, Scotland, pp. 1-26.